

شیخ مفید

شیخ مفید یکی از مشاهیر **علما** و مراجع بزرگ **شیعه** در عصر خویش بود و از آغاز زندگی با **قرآن** و کتب دینی **انس** داشت. او از نوجوانی سالها از مکتب، **شیخ صدوق**، **ابو غالب الزراری** و **ابن جنید** بهره مند بود و در سایه کوشش و تحقیقات خود به مقام علمی و سمت استادی نایل آمد.

فهرست مندرجات

- ۱ - معرفی اجمالی
- ۲ - زندگی‌نامه
 - ۲.۱ - ولادت
 - ۲.۲ - شخصیت علمی
 - ۲.۳ - آغاز تحصیلات
- ۳ - شیخ مفید و بزرگان
 - ۳.۱ - نجاشی
 - ۳.۲ - شیخ طوسی
 - ۳.۳ - ابن حجر عسقلانی
 - ۳.۴ - عماد حنبلی
 - ۳.۵ - ابویعلی جعفری
- ۴ - اساتید
- ۵ - شاگردان
- ۶ - تالیفات
- ۷ - مکتب شیخ مفید
- ۸ - آثار
 - ۸.۱ - فقه
 - ۸.۲ - اصول
 - ۸.۳ - علوم قرآنی
 - ۸.۴ - تاریخ
 - ۸.۵ - علم کلام و عقائد
- ۹ - وفات
- ۱۰ - پانویس
- ۱۱ - منبع

معرفی اجمالی

در عصر مفید، **بغداد** مرکز **علوم اسلامی** بود و در پایگاه **خلفای عباسی**، **فقه مذاهب** مختلف تدریس می‌شد و در کنار مکاتیب، مکتب شیخ مفید جلوه خاصی داشته و از رونق بیشتری برخوردار بود. مفید در عصر خودش از مبتکران **علم کلام** و **فقه استدلالی** به شمار می‌رفت. **امام زمان** (عج) درباره او ضمن **توقیعی** خطاب به وی می‌فرماید: «شیخ السدید و مولی الرشید الاخ الولی الناصر لنا...». **شیخ طوسی** درباره او می‌گوید: «ابو عبدالله مفید، معروف به ابن معلم، از متکلمان طایفه **امامیه** است که در **فقه** و **کلام** بر همه مقدم، فکرش عالی و حاضر جواب بود، ریاست **شیعه** در آن زمان به وی منتهی می‌شد.»

زندگی‌نامه

← ولادت

شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان، در سال ۳۲۶ هجری در حوالی **بغداد** دیده به جهان گشود.

← شخصیت علمی

شیخ مفید از چهره‌های بسیار درخشان **شیعه** در **جهان اسلام** می‌باشد. او هم **متکلم** است و هم **فقیه**. **ابن ندیم** در فن دوم از مقاله پنجم «**الفهرست**» که در باره **متکلمان شیعه** بحث می‌کند، از او به عنوان «**ابن المعلم**» یاد کرده و او را ستایش می‌نماید. کتاب معروف او در فقه نیز «**المقنعة**» است. **ابو یعلی جعفری** که داماد مفید بوده است، می‌گوید:

«مفید شبها مختصری می‌خوانید و بقیه شب را به نماز یا مطالعه یا تدریس یا تلاوت قرآن مجید می‌گذرانید.»

← آغاز تحصیلات

شیخ مفید از شاگردان **ابن ابی عقیل** است. وی در حومه بغداد دیده به جهان گشود و دانش‌های ابتدایی را در خانواده و زادگاه خویش به پایان برد. او در یک خانواده پربافت و اصیل در **تشیع** و از سلاله نیکان و پاکان به دنیا آمد. سراسر وجود خاندان او ملامت از **عشق** به **اهل بیت رسالت** علیهم‌السلام بود. وی راهی بغداد گردید و در آنجا از محضر اساتید و دانشمندان کسب **علم** و **دانش** نمود تا در علم کلام، فقه و **اصول** سرآمد دانشمندان گردید.

شیخ مفید و بزرگان

شیخ مفید از دیدگاه دانشمندان **شیعه** و **سنی** دارای جایگاهی رفیع است که به کلماتی از بزرگان اشاره می‌کنیم:

← نجاشی

نجاشی، شاگرد نامدار و مورد اعتماد شیخ مفید در باره او می‌گوید:
«محمد بن محمد بن نعمان بن عبد السلام بن جابر بن نعمان بن سعید بن جبیر، شیخ و استاد ما است- که رضوان خدا بر او باد- فضل او در فقه و **حدیث** و **تفه** بودن او مشهورتر از آن است که توصیف شود. او تالیفات متعددی دارد.» [۱]

← شیخ طوسی

شیخ طوسی، شاگرد ارزنده مکتب او، در باره استاد در «فهرست» می‌نویسد:
«محمد بن محمد بن نعمان، معروف به ابن المعلم، از **متکلمان امامیه** است. در عصر خویش ریاست و مرجعیت شیعه به او منتهی گردید. در فقه و کلام بر هر کس دیگر مقدم بود. حافظه خوب و ذهنی دقیق داشت و در پاسخ به سؤالات، حاضر جواب بود او بیش از ۲۰۰ جلد کتاب کوچک و بزرگ دارد.» [۲]

← ابن حجر عسقلانی

ابن حجر عسقلانی نیز درباره او می‌گوید:
«او بسیار **عابد** و **زاهد** و **اهل خشوع** و **تهجد** بود و مداومت بر علم و دانش داشت. جماعت بسیاری از محضر او بهره بردند. او بر تمام شیعیان حق دارد. پدرش در «واسط» زندگی می‌کرد و به آموزگاری می‌پرداخت و در «عکبری» کشته شد. گفته می‌شود که عضد الدوله به ملاقات او می‌شتافت و هنگام مریضی به **عیادت** او می‌رفت.»

← عماد حنبلی

عماد حنبلی، یکی دیگر از دانشمندان اهل سنت درباره او می‌گوید:
«او بزرگی از بزرگان **امامیه** و رئیس بخش فقه و کلام و مباحثه می‌باشد. او با پیروان هر عقیده به **مباحثه** و **مناظره** می‌پرداخت. موقعیت شایان توجهی در تشکیلات دولت **آل بویه** داشت. او **صدقه** فراوان می‌داد. بسیار اهل **خشوع** و **تهجد** و **اهل نماز** و **روزه** و خوش لباس بود. او مورد زیارت و ملاقات عضد الدوله قرار می‌گرفت. نزدیک ۷۶ سال عمر کرد و بیش از ۲۰۰ جلد تالیف دارد. **تشیع جنازه** او شهرت دارد. در تشیع او بیش از ۸۰ هزار نفر از شیعیان شرکت جستند و درگذشت او در **ماه رمضان** بود. رحمت خدا بر او باد...».

← ابویعلی جعفری

ابویعلی جعفری نیز در باره او می‌گوید:
فقیه بزرگوار ابویعلی جعفری که عنوان دامادی و جانشینی شیخ را نیز دارد، در حق استاد خویش گوید:
(او اندکی از **شب** را می‌خوانید و باقی شبانه روز را یا نماز می‌خواند یا مطالعه می‌کرد یا درس می‌گفت یا **قرآن** تلاوت می‌کرد). [۳] [۴]
تمام دانشمندان که به نوعی به شرح حال او پرداخته‌اند، او را با جلالت قدر و عظمت علمی توصیف نموده‌اند.

اساتید

از جمله اساتید اویند:

۱- ابن قولویه قمی ۲- شیخ صدوق ۳- ابن ولید قمی ۴- ابو غالب زراری ۵- ابن جنید اسکافی ۶- ابو علی صولی بصری ۷- ابو عبدالله صفوانی

شاگردان

۱- سید مرتضی علم الهدی ۲- سید رضی ۳- شیخ طوسی ۴- نجاشی ۵- ابو الفتح کراچی ۶- ابو یعلی جعفر بن سالار

تالیفات

بنا بر نقل شیخ طوسی، شاگرد برجسته شیخ مفید، وی بالغ بر ۲۰۰ عنوان کتاب تالیف نموده است، از جمله:
۱- **المقنعة** ۲- **الفرائض الشرعية** ۳- **احکام النساء** ۴- **الکلام فی دلائل القرآن** ۵- **وجوه اعجاز القرآن** ۶- **النصرة فی فضل القرآن** ۷- **اوائل المقالات** ۸- **نقض فضیلة المعتزلة** ۹- **الافصاح** ۱۰- **الایضاح**.

مکتب شیخ مفید

پیش از مفید، **علم کلام** و **اصول فقه** در میان دانشمندان **اهل سنت** رونقی به سزا داشت **فقه** و **متکلمین** بسیاری در اطراف **بغداد** گرد آمده و در رشته‌های گوناگون **اصول عقائد**، سرگرم بحث و مناظره بودند.

هر چند علم کلام پیش از مفید نیز در میان شیعیان سابقه داشته است، ولی در اثر محدودیتی که در کار شیعیان از نظر سیاسی بود، این موضوع از مرحله تالیف و تدوین کتاب تجاوز نمی کرد پیش از مفید شیخ صدوق که رئیس شیعیان بود سبک ساده ای را در تصنیف و تالیف به وجود آورده بود و آن را به صورت املا به صورت ساده به مستمعین القا می نمود مفید نیز در پیگیری مکتب استاد کوشید و با استفاده از مبانی علم کلام و اصول فقه، راه بحث و استدلال را به روی شیعیان باز کرد و تلاشهایی را که متقدمین مانند ابن جنید اسکافی و قبل از او **ابن عقیل** فقیه معروف شیعه و **عیاشی** ریخته بودند، به صورت دلیلی درآورد به گفته نجاشی کتاب کوچکی در اصول فقه تصنیف کرد که مشتمل بر تمام مباحث آن بود.

آثار

نجاشی ۱۷۱ جلد کتاب از تالیفات شیخ را ذکر کرده است که اسامی برخی از آنها به این ترتیب است:

← فقه

۱. المقنعه
۲. الفرائض الشرعیه
۳. احکام النساء.

← اصول

۱. مختصر التذکره بأصول الفقه

← علوم قرآنی

۱. **الكلام فی دلائل القرآن**
۲. وجوه اعجاز القرآن
۳. النصرة فی فضل القرآن
۴. **البيان فی تالیف القرآن**

← تاریخ

۱. مسار الشیعه فی مختصر تواریخ الشریعة
۲. الارشاد
۳. الجمل

← علم کلام و عقائد

۱. اوائل المقالات
۲. نقض فضیله المعتزله
۳. الافصاح
۴. الايضاح
۴. **الارکان**. [۵]

وفات

شیخ بزرگوار ما در سال ۴۱۲ در بغداد، پس از ۷۵ سال تلاش و خدمت ارزنده درگذشت و مورد تجلیل فراوان مردم و قدردانی **علما** و فضلا قرار گرفت و به تعبیر شاگرد بزرگوارش **شیخ طوسی** که خود حاضر در صحنه بوده است، روز **وفات** او از کثرت دوست و دشمن برای اداک **نماز** و گریستن بر او، همانند و نظیر نداشته است هشتاد هزار تن از **شیعیان** او را تشییع کردند و **سید مرتضی علم الهدی** بر او نماز گزارد و در حرم مطهر **امام جواد** (ع) پائین پای آن حضرت و نزدیک **قبر** استادش **ابن قولویه** مدفون گردید.

پانویس

- ↑ رجال نجاشی، ص ۲۹۹.
- ↑ معجم رجال الحدیث، ج ۱۸، ص ۱۲۱۲.
- ↑ فهرست ابن ندیم، ص ۲۲۶، چاپ الاستقامه.
- ↑ فهرست ابن ندیم، ص ۲۳۹، چاپ الاستقامه .
- ↑ رجال نجاشی، ص ۴۰۰ تا ۴۰۳.

منبع

سایت اندیشه قم
نرم افزار کتابخانه مهدویت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.

